

מצוות נר חנוכה וקיומה – כהלכתה וכמהדרין

שיעור כללי
 לקט מקורות

• **שבת כג, א**

בפרט אלו ולא מנו זולתם וכמו שמנו נר חנוכה ומקרא מגלה היה להם למנות נטילת ידים ומצות ערוב כי הנה אנו מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים ועל מצות ערוב כמו שנברך על מקרא מגלה ולהדליק נר חנוכה והכל מדרבנן.

45 אמר רב חייא בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה צריך לברך. ורב ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה צריך לברך. אמר רב יהודה: יום ראשון – הרואה מברך שתיים, ומדליק מברך שלש. מאן ואילך – מדליק מברך שתיים, ורואה מברך אחת. מאי ממעט? ממעט זמן. ונימעוט נס! – נס כל יומי איתיה.

• **רמב"ם ממרים א, א-ב**

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי החוראה ומחם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר ירוך זו מצות עשה, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן.

5 מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו? רב אויא אמר: +דברים יז+ מלא תסור. רב נחמיה אמר: +דברים לב+ שאל אביך ויגדך וקניך ויאמרו לך.

• **הקדמה לספר המצוות לרמב"ם**

שורש א

כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שכל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמר והאיש אשר יעשה בזהו וגו', אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר ירוך אלו התקנות והגזרות והמנהגות שיוורו בהם לדין כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש.

15 השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצוות שהן מדרבנן. דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני אך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצות עשה

• **השגות הרמב"ן לספר המצוות**

השורש הראשון

והפליאה שאמר הרב זצ"ל יג - יד] והתבונן והתפלא היאך נחשוב שקריאת ההלל ששיבח בו דוד לאל שמשו רבינו צונו בה. וגם בעיני יפלא מאמר הרב שהוא עצמו מנה במצות (מ' ה) להתפלל לו שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם, וידוע כי בתלמוד אומרים תדיד תפלה דרבנן ומפורש אמרו (ברכו' לג א) אנשי כנסת הגדולה תקנו

25 ...וימנה נר חנוכה שקבעוהו חכמים בבית שני וכן מקרא מגלה. אמנם היות משה נאמר לו בסיני שצונו כי כשיהיה באחרית מבלכתנו ויקרה לנו עם היונים כך וכך יתחייב לנו שנדליק נר חנוכה, הנה איני רואה שאחד ידמה זה או שיעלהו במחשבתו. ומה שייראה לי שהביאם אל זה היותנו מברכין על אלו הדברים אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגלה ולהדליק נר חנוכה את ההלל ושאלת התלמוד (שבת כג א) היכן צונו ואמרו מלא תסור. ואם מטעם זה מנו אותם הנה ראוי שימנו כל דבר שהוא מדרבנן כי כל מה שאמרו חכמים לעשותו וכל מה שהזכירו ממנו כבר צווה משה רבינו בסיני שצונו לקיימו והוא אמרו (ר"פ שופט"י) על פי התורה אשר ירוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה והזכירנו מעבור בדבר מכל מה שתקנו או גזרו ואמר (שם) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. ואם ימנה כל מה שהוא מדרבנן בכלל תרי"ג מצות מפני שהוא נכנס תחת אמרו יתעלה לא תסור, מפני מה מנו

בית המדרש
 BEIT HAMIDRASH

אוניברסיטת בר-אילן
 רמת גן 52900
 טל: 03-5318479
 פקס: 03-7384023
 Bar-Ilan University
 Ramat Gan 52900
 Tel: 03-5318479
 Fax: 03-7384023

E-mail: yeshiva@mail.biu.ac.il
 http://www.mgl.org.il

חידושי חתם סופר למסכת שבת כג, א

והיכן ליונו וכו' יל"ד במאי פליגי ומאי נ"מ. ורמב"ן בהשגותיו לס' השקשים שרש א' כ' על מ"ט הרמב"ם לכל מלות דרבנן כחנכה ומגילה כולם המצטלם עובר על לאו ועשה לא חסור ועפ"י הדבר אשר יגידו לך ופליגי רמב"ן דוקא מזה ששרשה לאורייתא וחכמים הוסיפו סייג כגון בשר עוף בחלב האזי אסמכוהו על לא חסור אבל חנכה ומגילה משאל אביך נפקא. ושם כתב דבהא פליגי בשמעתי רב אויא ור' נחמיה. והקשה מגילת אסתר א"כ מנ"ל לרמב"ן דהלכה כר' נחמיה דלמא כר' אויא ע"ש. ולפני"ד אפי' יהיבנא לרמב"ן למראה שאין לה שרש מן התורה לא אסמכוהו אלא חסור מ"מ מגילה וחנכה והלל שרשם בקדש מן התורה כמש"כח"ל פ"ק למגילה ופ"ב לעירובין משיעבוד לגאולה אומר שירה ממות לחיים לא כ"ש ומחוייבים מן התורה לעשות שום זכרון לכל נס מק"ו דליצאת מצרים אלא שמסרן לחכמים מה יתקנו אם להדליק נרות או לשלוח מנות וכדומה וא"כ הני מנות דרבנן שרשם לאורייתא טפי מצד עוף בחלב ואסמכוהו אלא חסור. והנה פליגי פוסקים ברואה נר חנכה אי מוטל על הגוף לראות נ"ח בזמנו ולכרך או אינה מוטלת על הגוף אלא אי רואה מצדך על הנס אבל אין חיוב על הגוף עמג"א רס"י תרמ"ג ותל"י בשני תי' תוס' סוכה מ"ו ע"א דלתי' קמא החיוב על הגוף מה שלא נמצא כן בשום מצוה שבתורה ורק הכא משום חיוב הנס הטילו מצוה חדשה על הגוף לראות. ומג"א לא הבין כן בתוס' והנלע"ד כתבתי:

והנה מצוה כזו שהוסיפו להטיל על הגוף זהו מצוה מחודשת לגמרי דא"א למילף בק"ו מליצאת מצרים דהתם גופי' לא הטילו חיוב לראות המצוה והוא מחודש לגמרי והאי בודאי לא נפקא מלצו חסור אלא משאל אביך. והשתא הא נ"מ לדינא דלרב אויא י"ל מצוה מוטל על הגוף לראות נר חנכה והא ללא מצדך הרואה אקב"ו לראות משום ללא שייך וזונו אלא אצותן דאסמכוהו על לא חסור והיינו חנכה עממה אבל הרואה שהוא מחודש לגמרי אף על גב דנפקא עכ"פ משאל אביך מ"מ וזונו לא שייך. אבל ר' נחמיה סבר אפי' מצוה נפקא לן משאל אביך ואין לה שרשם דלאורייתא מ"מ מצדכס ושייך וזונו וא"כ הא ללא מצדכס' על הרא"י וזונו ע"כ משום שאין המצוה מוטלת על הגוף כאיך פוסקים וק"ל:

רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך דס"ל לא שייך אשך קדשנו במצותו וזונו על לאו דלא חסור. ללאו הוא שליכות ואזהרה ולא זווי ולא שייך וזונו ע"כ מייתי דכלל לאו דלא חסור איכא נמי עשה דשאל אביך ועמ"ש ר"ן כתובות אנוסח הברכה אשר קב"ו על העריות וה"נ דכותי' אבל פשיטא שלא יחלוק על לאו דלא חסור. והנה כל זה דיני דרבנן אבל בזמנהי ישראל אותן שנהגים לכרך איכא מ"ע ולא דדברי קבלה שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן והארכתי בזה בתשו' א' ובספיקת הרא"ש סוף מס' יומא בצרכת להדליק נר יוה"כ ובצרכת טבילת עיה"כ ואין כאן מקומו ועי' רמב"ן בהשגותיו לס' המצות סוף שרש א':

• שבת כא, ב

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין – נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

• רמב"ם חנוכה ד, א-ג

כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיחיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי חבית מרובין בין שלא חיה בו אלא אדם אחד, והמהדרן את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי חבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדרן יתר על

להם לישראל ברכות קדושות והבדלות. והנה לדעתו צריך שנפרש ונאמר שנצטוו ישראל להתפלל אל הקדוש ברוך הוא ושיבקשו ממנו לבדו יתעלה משאלותם ויפילו לפניו תחנונים בעת צרכם, אבל שיתחייבו להתפלל בכל יום בקר וערב זה תקנת חכמים הוא וכנגד תמידים תקנום. גם בתקנה זו לא פירשו מטבעה שלתפלה אלא היו מתפללים כל אחד ואחד כפי צחות לשונו וחכמתו. וכבר ביאר הרב ז"ל כל זה בפ' ראשון מהל' תפלה (ה"א ג' ה) אמר מ"ע להתפלל בכל יום אבל אין מניין התפלות ולא משנה התפלה הזאת מן התורה וכן היה ממש רבינו ועד עזרא ועזרא ובית דינו עמדו ותקנו שמנה עשרה ברכות כדי שיהיו ערוכות בפי הכל ותהיה תפלת לשון העלגים שלמה כתפלת בעל לשון מדברת גדולות היצחה וכן תקנו מניין התפילות כמניין הקרבנות. כל זה כתב הרב בלשון מרווח. והנה הרב למדנו העניין הזה וביאר אותו לנו באור שלם. אם כן למה יתפלא על ההלל שנצטוו למשה בסיני שיאמרו ישראל במועדיהם שירה לאל שהוציאם ממצרים וקרע להם את היים והבדילם לעבודתו ובא דוד ותקן להם את ההלל הזה כדי שישירו בו. וכן השיר שבמקדש מן התורה הוא כדברי האומר (ערכין יא א) עיקר שירה בפה ושירה מעכבת קרבן והוא לדוד כמו ששינוי במס' תמיד (ט ב) השיר שהיו הלויים אומרים בבהמ"ק בראשון היו אומרים ליי' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה וכו'. וכן אמרו בבהמ"ז שהוא ודאי מן התורה (ברכו' מח ב) משה תיקן ברכת הזן יהושע תקן ברכת הארץ שלמה תקן בונה ירושלים. וכולן אין מטבען תורה אבל נצטוונו מן התורה שנברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו, כענין ברכת מנימין רעיא שאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא (שם מ ב), ובאו הנביאים ותקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה ושנינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך מהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלים עיר קדשך. כי הענין תקן שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר. וכן כל מה שאנחנו משבחים בו לאל יתעלה כך הוא. ולמה יתמה הרב בהלל זה ביסודו שלדוד יותר מהתושבחות כולן

...ועוד אודיעך כי המצות שחדשו אותן החכמים או הנביאים כגון נר חנוכה ומקרא מגלה אינן באין בסמך הזה. שכך אמרו בפרק במה מדליקין (כג א) במדליק נר חנכה שצריך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר שלחנוכה ושאלו והיכן צונו רב אויא אמר מלא חסור רב נחמן אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. רצה רב אויא לומר כשם שכל הגזרות והסייגים שלדבריהם סמוכין על לאו דלא חסור כמו שהזכירו בפרק מי שמתו (יט ב) בענין כלאים שלהם כך המצות שחדשו כגון נר חנכה סמוכין על אותו הלאו עצמו. ורב נחמן בר יצחק אמר שאין סמך באותו הלאו אלא לדבריהם שיש בהם עיקר בתורה אבל המצות המחודשות מהן אין להם סמך אלא בפסוק שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. והטעם בזה ברור לפי שהדברים שהם מוסיפין במצות התורה עצמן כעין פירוש התורה הוא שהם ז"ל אומרים כל צמר ופשתים הוא כלאים וכל שבות הוא מלאכה וכיוצא באלו שאילו היה דעתם כן היינו חייבין להאמין אותם מזה הלאו בודאי שהוא מחייב אותנו להאמין בתורה כפי הפירוש שיפרשו הם. אבל כשאומרין הדליקו נר חנכה אין אדם יכול להסמיכו על זה הלאו בשום ענין שאין זה בא בכלל הכתוב שאמר כי יפלא ממך דבר למשפט אלא בכלל שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך שהיא צוואה לקבל מן הזקנים על הכלל.

שולחן ערוך אורח חיים תרעו, ג

50 מי שלא הדליק <ג> ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, <ד> וגם א אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר הנוכה מברך: שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם: שהחיינו, ואם אח"כ בליל ב' או ג' בא להדליק ב אינו חוזר ומברך: שהחיינו.

ט"ז

55 <ג> ואינו עתיד להדליק בו. – זכש"י כתו' מלאתי זכס ר"י ז"ר יהודה שאמר משום רבינו יעקב דלא הוזקק' זככ' זו אלא למי שלא הדליק זביתו עדיין או ליושב זכספני' עכ"ל מל' עדיין משמע לזכורה זע"פ שאח"כ ידליק זביתו אצל הטור לא פי' כך זככיו אלא לשון עדיין לאו דוקא זגס אח"כ לא ידליק וע"כ מזמה אורו ליושב זכספני' זמסתמא לא ידליק כל הלילה אצל אס ידליק אח"כ זאותה לילה לא יזכר זכראיי' כיון דיוכל לזכך אח"כ על ההדלקה:

56 <ד> וגם אין מדליקין עליו. – משמע דאס אשתו מזלקת עליו זביתו אין מזכך על זכראיי' אצל זמזכדי כתוב וז"ל קא מזלקי עלי זגו זיתאי ומ"מ זככד לזאות זכלאמר זכסמוך זכרואה יומא קמא כו' עכ"ל והז"ל כ' זכזכרי זכינו מטעם שלא מזינו יואל זכמז' זיתחייב לזחור ולזכך על זכראיי' והז"ל כ' ע"ז וכ"כ זמזכדי והוא זיתמא שזוא חולק ע"ז זכמי זשהדליק' אשתו עליו ומ"מ לענין הלכה זדאי קי"ל זכספק זככות להקל זכז"ש זזה זשהמזכדי הוא יחיד נגזס וכפסק זש"ע:

מגן אברהם

70 א אין מדליקין עליו – וזש"ל פסק זלע"פ זשהדליקו עליו זככד לזכך אצל זמשותף זכריטי וזומע זככה זכבע"ה ז"ל לזכך זכ"ח וכ"מ זכרא"ש) ומ"מ ז"ל זכספק זככות להקל וכ"מ זכתוס' (סוכה זך ז"מ) זשהקשו למה זקטו זכנוכה זככה לזואה (ולמה לא זתירכו זשאני ז"ח זלזכא זמזרה זכראיה) זשא"כ זכלוב זכוכ' זדאין זמזרה זכראייתו אלא זכשיבתו זכה:

שבת כא, ב

80 זרמינהו: זמזותה זמשתשקע זחמה עד זשתכלה רגל זן זשוק. זמאי לאו, זדאי זכבתה זדר זמדליק לה! – לא, זדאי לא אדליק – זמדליק. זואי זממי: לזשיעורה. עד זשתכלה רגל זן זשוק, – ועד זכמה? – אמר רבה בר בר זחנה אמר רבי יוחנן: עד זכבליא זיגלא זזתזמודאי.

תוספות

85 זדאי לא אדליק זמדליק – אבל זכאן זאילך עבר זזמן זומר הר"י זפרת זיש זליזרה ולהדליק זבליה זיד שלא יזחור יזתר זמזאי ומ"מ אס איזר זידליק זמספק זדהא זמשי זינוי אחרזא זלר"י זראה זעתה אין לחוש זמתי זידליק זדאנו אין לנו זיזכרא אלא זבני זבית זשהרי זמדליקין זמזכניס.

ספר נר מצוה חלק ב - עניני חנוכה

90 ועוד נוהגים להדליק נר של חנוכה אחר זשיכלה רגל זן זשוק, זסומכין על זכברי הר"י ז"ל זככתב כי עתה זמדליקין זכניס, אין זשיעור הזוה עד זשתכלה רגל זן זשוק. זבודאי אין לנו זד זכה להשיב על זכברי זראשונים, זשהם זחרי אל, אין זמלים זכמונו זכולים לפתוח זפה נגזם. זמכל זמקום זורה זיא זללמוד אנו זכריכין (זככות סב א).

...אבל על זכברי הר"י זהרא"ש יש לשאול, לפי מה זשפסקו הר"י זהרא"ש ז"ל, זכיון זשאין אנו זמדליקין זכחוז, אין להקפיד על זשיעור זזה. קשיא, זכיון זדאמרינן (זשבת כא ב) נר חנוכה מצוה

זזה ועזשה זמזוה זן זמזכר זמדליק נר לזכל אכד זאכד זבליז זהראשון זמוסיף זחוזך זככל זליז זזליז נר אכד.

5 זכיצד זחרי זשחיז אגשי זבית עזשרה, זבליז זהראשון זמדליק עזשרה נרות זבליל זשני עזשרים זבליל זשלישי זשלישים עד זשנמצא זמדליק זבליל זשמיני זשמונים נרות.

מנהג זשוט זככל ערינו זכספרד זשיחיז כל אגשי זבית זמדליקין נר אכד זבליז זהראשון זמוסיפין זחוזכין נר זככל זליז זזליז עד זשנמצא זמדליק זבליל זשמיני זשמונה נרות זין זשחיז אגשי זבית זמרובים זין זשיזיה אדם אכד.

ר"ן על הרי"ף (ו, א מדפי הרי"ף)

10 אמר רב זיאי בר זשי וכו'. זהואה נר זנוכה זכריך לזכך. זעוזכ זשוק זכרואה זכחת זחלרות נר זולק, זמסתכרל ללא זחוקקה זככה זו אלא למי שלא הדליק ולא הדליקו עליו זחוך זיתו זאינו עתיד להדליק הלילה הא לאו הכי לא שלא מזינו יואל זכמז' זיתחייב לזחור ולזכך על זכראיה:

תוספות סוכה מו, א

20 זהואה נר של זנוכה זכריך לזכך – זשאז זמזת זכגן זלובל זכוכה לא זקינו לזכך לזואה אלא זגי נר זנוכה זמשום זככות זגס זגס זמשום זשז זכמה זני זאס זשאין להס זכתיס זאין זכידס לזקייס זמזרה זטעס זכשון נזחל ללא זיקשי לזיה זמזוה ועוד יז לזכז לאין זשיך לזחן לזואה זככה זשאין זעושה זככך.

טור אורח חיים סימן תרעו

25 זהואה זנרות זמברך זבליל זראשון זשתיס זשעשה זסיס זשהחיינו זככאן זאילך אינו זמברך אלא זשעשה זסיס לזד זדוקא זשאינו עתיד להדליק זאין זמדליקין עליו זכגון זשהולך זכדרך זרואה זנרות זכעיר זבל זכענין זאזר א"צ לזכך.

בית יוסף

30 א זככנאי זיזב להדליק זכני עזמנו זאינו יואל זשז זככל זכית זמזיה זכרוטה זיתן לו זישתתף עמו זכגי זאס זמדליקין עליו זביתו זכו עד אלא זכריך להדליק זכפתחו. זשוט זככר זכמה זמדליקין (זכג) זהטעס זכשיז לו זפתח זפתח לעזמנו לזכריך להדליק זכפתחו זוי זמשום זשדל זהא לזמרינו לזס זמדליקין עליו זביתו אינו זכריך זכזכ זמזכדי (זסי) זכז) זמכל זמקום זכריך לזאות זכלאמרינו זכסמוך זכרואה יומא קמא זככך זתיס זמכאן זאילך זכחת זכן זומר ר"י זשנהגו זני זאס זשזי זולכין זכגייר"ש) לזיזד ולא זיה זר יזודי זכותה עיר זמדליקין זבית זגי ע"כ:

ג (ז) זכזכ זככומת זדשן (זסי) קא) לזככנאי זשוא נשוי זאס זכה להדליק זככך זמשום זידור זשפיר זמי זלי נזאה זאין לזסמוך על זזה לזכך זככה זשאנה לזכיה:

40 ג (א) זמלאתי זכזכ זכס מהר"י זכוכב ז"ל זכשון זזה זכזכ זכזכחות זיסי (זס אוח יג) זשמי זשהלך לזככר זשאין זכז ישראל זכן זס זכיל זנוכה זאף על פי זשאין לו זית זיזחוד זשמענו זשה"כ זמשלס זיה נוהג להדליק ולזכך זכר לנס ע"כ: עוד לזס (אוח יח) מי זכזכ זכספינה או זשוא זכית גויס זמליק זכככות זמניחה על זשולחנו ולא זמי לזככנאי לזמרינו זאי זמדליקין עליה זגו זכיתיה לא זכני לזשתתופי זשאני זתיס זשז זככוס זגס זכזלקת זושפיז עכ"ל זכן זכזכ זמזכדי (זסי זכז):

• סוכה לא, א-ב

לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רמון ולא דבר אחר. כמושיין – כשריין, יבשיין – פסוליין. רבי יהודה אומר: אף יבשיין ואמר רבי יהודה: מעשה בבני ברכין שהיו מורישין את לולביהן לבני בניהן. אמרו (להם) – מסורת הש"ס: [לן] – משם ראייה? אין שעת הדחק ראייה. קתני מיהת, רבי יהודה אומר: אף יבשיין כשריין. מאי לאו – אאתרוג? לא, אלולב. אמר מר: כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן. פשיטא! – מהו דתימא: הואיל ואמר רבי יהודה לולב צריך אגד, ואי מייתי מינא אחרינא – האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי – קא משמע לן. אמר מר: לא מצא אתרוג לא יביא לא רמון ולא פריש ולא דבר אחר. – פשיטא! – מהו דתימא: ליתיה, כי היכי שלא תשכח תורת אתרוג, קא משמע לן זימנין דנפיק חורבא מיניה, דאתי למסרך.

תוספות

מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ – ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות ואמר' נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר.

פסקי הרא"ש

נראה דלדין שאנו מדליקין נר חנוכה בפנים ואין היכרא אלא לבני בית אין להקפיד על זה.

• שו"ת מהרי"ל סימן קמה

[שאלה] ועל נר חנוכה היכא דמדליקין עליו בגו ביתא בודאי, אם צריך להשתתף אעפ"כ מפני חשדא בני הבית או אם די כשיודיע להם. ואם גם הוא מדליק ומכניס עצמו לחיוב אם מברך עליו, שהרי לא גרע מן המהדרין שהרי חזינן דמברכין, או אם נאמר שאינן בכלל המהדרין שהרי פטור אפילו לדין שעושיין כמהדרין, גם מדלא עבד רבי זירא המצוה עצמה וסמך על ביתו.

[תשובה] נר חנוכה נהוג בכל דוכתי' שכל אורחים ובחורים מדליקין אע"ג דמדליקין על כל אחד ואחד בביתו. ושמא בימי ר' זירא דלא היו מדליקין אלא על פתחי חצירות והבתים אין לחוש, אבל השתא דהיכרא לבני הבית מי מפסי להכיר אם הוא נשאו או לא, ולמאי דנהוג האידנא להדליק נר כל אחד ואחד, ודלא כמו שפסק ר"י דיותר הידור בנר איש וביתו ולהוסיף, א"כ אתו למחשדי', ומשום ברכה לבטלה אין כאן כיון דאין רוצה לצאת בשל אשתו ממילא חל חיובא עלי'. ומר' זירא אין ראייה דהא קמן הוא משתתף מעיקרא והאידנא רובא דעלמא אין משתתפין. וטעמא נראה דשייך חשדא אפי' לדין דלא נתן דבריהם לשיעוריה'.

• תרומת הדשן סימן קא

שאלה: אכסנאי שהוא נשוי רשאי הוא להדליק בברכה חוץ לביתו או לא?

תשובה: יראה דצריך לדקדק בדבר. אחד מהגדולים הורה ונהג דרשאי להדליק בברכה. ואמר אע"ג דאמרין בגמרא דכיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, היינו דלא מחייב, אבל אי בעי מצוי להדליק, ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי נמי בכלל המהדרין... אמנם מטעם מהדרין אפשר ויתכן שפיר דמי להדליק בברכה כה"ג, דכי היכא דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, ה"נ יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני

להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעליה, מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה, מניחה על שלחנו, ודיו, עד כאן. והרי כאשר אי אפשר לו להניח מבחוץ, מניח אותו על שלחנו, ולא אמרינן כיון שאין כאן פרסומי ניסא, אין כאן מצות הדלקה כלל, ולא ידליק, רק אמרינן דעל כל פנים הוא מדליק. ואם כן למה (לא) אמרינן דאם כליא רגל מן השוק, ולא יוכל להדליק שיהיה כאן פרסומי ניסא, לא ידליק. והרי סתרי אהדדי; דכיון דאמרין דהיכא דאין יכול להדליק מבחוץ כלל מפני הסכנה, דמדליק בפנים, אם כן מזה נלמד גם כן היכא דלא הדליק עד דכליא רגל מן השוק, על כל פנים ידליק, אף על גב דליכא פרסומי ניסא. אלא אם נאמר שנוי דחיקה; דהיכא שאינו יכול להדליק, כגון דהוי סכנה, מניח על שלחנו אף על גב דלא הוי פרסומי ניסא, וזה כיון דאי אפשר משום סכנה, עקרו חכמים לתקנתם שתקנו שיניח מבחוץ, ומניח על שלחנו. אבל היכא דמצי להדליק מבחוץ, רק שעבר הזמן, לא אמרינן בזה דהוי כאילו עקרו חכמים תקנתם שתקנו להדליק מבחוץ, כיון שהיה לו להדליק בזמן דאיכא פרסומי ניסא. ותירוץ הוה דחוק מאד, כי לפי הנראה הסברא היא איפכא: היכא שעבר זמן הדלקה, דהיינו דכליא רגל מן השוק, מכל מקום לא כליא רגל מן השוק לגמרי, ואפשר כי עדיין יש רגל בשוק, שעדיין הם עוברים ושבים קצת, ואפילו הכי אמרינן דאם עבר הזמן, אינו מדליק. כל שכן דהיכא דאיכא סכנה, ולא יכול להדליק כלל מבחוץ, דאין מדליק כלל. ועוד, היכא שלא הדליק על ידי אונס דכליא רגל מן השוק, למה לא ידליק, כיון שאירע לו אונס

ונראה לומר, כי לכך הזמן עד שתכלה רגל מן השוק, כי עיקר המצוה הוא להדליק כאשר עדיין מתעסקין בעסקיהם. והוה קודם דכליא רגל דתרמודאי מן השוק, שעדיין הולכים בני אדם לקנות. וכיון שכן, אפילו אם מדליקין מפנים, כיון שהולכים לצורך עסקיהם, הולכים גם לבית חביריהם בשביל עסקא. וכאשר כלה רגל דתרמודאי, ששוב אין להם עסק בשוק, הם נשארים בביתם, ואין אחד הולך לבית חבירו. לכך, היכא דכליא רגל מן השוק, שוב אינו מדליק. אבל בשעת הסכנה, מניחה על שלחנו.

ולהרא"ש ז"ל נראה פשוט, דעתה בזמן הזה, שמדליקין בפנים, ואין פרסומי ניסא בזמן הזה, ולכך אם לא הדליק, מדליק כל הלילה. ולפי הנראה, כי דברי הרא"ש דבריו סותרים. שאם הטעם דכליא רגל דתרמודאי, שיהיה היכר לאותם שהולכים מן השוק, ועכשיו שאנו מדליקין בפנים אין השעור הזה של כליא רגל מן השוק עוד, אלא כל הלילה יכול להדליק, ואם כן למה צריך שיתן שמן כשיעור הזה, כיון דאנו מדליקין בפנים, אין צריך שיתן שמן בנר כשיעור הזה, דהא אין תולה מידי בכליא רגל מן השוק. רק אם נאמר דטעמא דכליא רגל מן השוק כמו שבארנו, ולכך שיעור השמן עד דכליא רגל מן השוק כי זה נקרא תחלה, וצריך להדליק בזמן הזה, ובמקום אחר יש להאריך יותר. לכך אני אומר, שאין לנו אלא מה שאמרו חכמים, שאם לא הדליק עד שתכלה רגל מן השוק, שוב אינו מדליק. ויש לחוש לכל אחד לעשות כך. ואף לדברי הרא"ש, הרי צריך להקדים לדברי מצוה, ולא לאחור.

• שבת כא, ב

תנו רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ (משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתיהו היו פתוחין לחצר). אם היה דר בעלייה – מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה – מניחה על שלחנו, ודיו.

צברכת אשתו איני יודע איסור בדבר אם יבדך לעצמו מ"ש מקטן
 שהגיע לחינוך שמדליק לעצמו צברכה והא פשיטא שהוא יולא צברכת
 אצו וכבר ראינו נוהגים בכל מי שהולך בחנוכה חוץ לביתו ליקח נרות
 חנוכה עמו להדליק במקום אשר יהיה שמה הרואה ללכת אע"פ
 שמדליקין בביתו בני ביתו שהם אלל אשתו ואף ע"פ שאין ראיה מזה
 שהבני בית אינם מכוונים להוציא את הבצ"ה אלל את עצמם מ"מ
 היא גופא קשיא ל"ל ליקח הנרות עמו הבני בית עם אשתו יכוונו
 וילדיקו עליו ג"כ אלל דניחא טפי לעשות הצרכה בעצמו כנ"ל בדבר
 זה גם רמ"א פסק כן בסמוך:

• ברכי יוסף

ב. הגהה. ומברך עליהם וכו'. זהו כדעת תה"ד סי' ק"א. אבל
 מרן בב"י כתב דהוי ברכה שאינה צריכה. וכבר הרב ט"ז
 (ס"ק א) עמד על דברי מרן, והכריע כדעת תה"ד. ובאמת
 שסברת מרן בזה צריכה ישוב, דאם זה אינו רוצה לצאת
 בהדלקת אשתו ורוצה לקיים המצוה בעצמו למה לא יברך
 מאחר דמקיים המצוה והוא אינו רוצה לצאת בהדלקת
 אשתו, ומי חייבו לזה להיות כפוף לצאת בהדלקת אשתו.
 והרי מרן לעיל סי' ו' דין ד' פסק יש נוהגין שאחר שבירך
 אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן, חוזר א' מהעונים אמן
 ומברך ועונין אחריו אמן, וכסדר הזה עושין כל אותם שענו
 אמן ואין לערער עליהם וכו', ואף אם היה המברך מכוין
 להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו, עכ"ל.
 הרי דמרן גופיה קיים מנהג זה שבכל יום נענו כלם ואמרו
 אמן ומזהירי לברוכי, ומצו לכווני המברך והעונים לצאת,
 ועכ"ז פסק דאין לערער עליהם דהעונה אינו מכוין לצאת.
 וגם זה צווח ככרוכיא דלא בעי נפיק אחר אשתו, וזו כחו
 לאלהינו כח גברא לקיים המצוה בעצמו, ואמאי כתב דאין
 לסמוך על דברי תה"ד דהוי ברכה שאינה צריכה. ועם שיש
 חולקים על מרן כידועא, נתפשט המנהג בכרכים ועיירות
 גדולות כדברי מרן. ותו הוא עצמו דפסק כן, אמאי הכא
 היטב חרה לו על התה"ד.

וכיוצא בזה הביא רביה הרב ט"ז מברכת המוציא ויוצר
 וברכת המזון, דיכול לברך לעצמו, והארין בזה. ע"ש
 באורך. ואפשר לחלק בין זו לכל הני, דכל הנך בשעת
 אמירת חבירו הברכה הדבר תלוי בו דצריך לכוין לצאת
 בברכות חבירו, ואם לא כיוון לא יצא, אף שיכוין המברך
 להוציא, וכיון שבו הדבר תלוי אם לא כיוון לצאת ובירך
 לעצמו לא הוי ברכה שאינה צריכה, אבל הכא שאין תלוי
 בכונתו כלל ובין כיוון לצאת בהדלקת אשתו בין לא יכוין
 פטיר ועטיר בהדלקת ביתו, וממילא הוא יוצא, ולא שבקי
 רווחא לדידיה דלבעי כוונה לצאת, בכי הא סבר מרן דהוי
 ברכה שאינה צריכה. כן נראה לי לדעת מרן.

וראיתי בספר שער אפרים סי' מ"ב שכתב דמחלקת הרב
 תה"ד ומרן נמשך ממחלקתם בדין מהדרין מהמהדרין, דמרן
 דפסק (ד)אכזהתוס' בריש סי' תרע"א דא"צ נר לכל אחד,
 משו"ה כתב דהוי ברכה שאינה צריכה, והרב תה"ד דס"ל
 כהרמב"ם דכל א' נר ומוסיף, להכי סבר דיכול להדליק
 ולברך. ע"ש. וק"ק על הרב דאין נתפייס בזה, והרי מהרש"ל
 ז"ל בתשו' סי' פ"ה סבר כהרמ"ו בהדלקה וכמנהג אשכנז,
 ועכ"ז פסק דאם מדליקין עליו בתוך ביתו אינו יכול לברך,
 כסברת מרן. ואחר זמן רב בא לידי ספר אליה רבה הנדפס
 מחדש ועין לו ראתה (אות ד) שהקשה על הרב שער אפרים
 כמו שהקשתי מרש"ל, ועוד הוסיף להקשות עליו. ע"ש.

מקומות. והתנא לא פסיקא ליה למיתניי הך מהדרין, דלא
 שכיחא כולי האי. וכיון דאשכחן בתלמוד מהדרין, ומהדרין מן
 המהדרין, אין זה כמוסיף על התלמוד שהוא גורע.

• שו"ת מהרש"ל סימן פה

5 והמהדרין במצוה נר לכל אחד והמהדרין מן המהדרין מוסיפין נר
 בכל לילה וגם נר לכל אחד כמו שפי' הרמב"ם וכן המנהג ולא
 כדברי ר"י שסבר שלא ידליקו יותר מבני הבית אלא נר אחד.
 ואיש ואשתו בודאי מספיק להם נר אחד ואכסנאי הנשוי אם אינו
 יודע שאשתו מדליקה עליו יכול להדליק ולברך אבל אם יודע
 10 בבירור שהיא מדלקת עליו אין לו לדלוק אם לא שהוא בבית
 יחידי ומשום הרואה ידליק אבל מ"מ לא יברך וחיכא שלא ידע
 שהיא הדליקה עליו ובא באותו לילה צריך לחזור ולהדליק ולברך
 לפי שחל עליו חובת חכמים אבל חיכא שאינו רוצה לצאת
 בהדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית נראה דלא כל כמיניה
 15 ואינו יכול לברך. ומה שהאידנא הבחורים מחמירים על עצמם
 שלא להשתתף בפריטי ועדיפי לדעתיהו מרבי זירא (שם כ"ג)
 זהו מנהג אשכנז שמגביהין הטפל ומניחין העיקר והלואי שלא
 יקילו במצות החמורות. חתן האוכל בבית חמוז אם יש יכולת
 בידו אפילו ישן בבית חמוז לא ישתתף אלא ידליק לעצמו משום
 20 המהדרין שהרי הוא איש וביתו ואם ישן בבית אחר פשיטא
 שמתחייב להדליק במקום שישן.

• שולחן ערוך אורח חיים תרעז, ג

יש אומרים שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום
 שאין בו ישראל מדליק בברכות. הגה: כי חייב ללכות הנרות
 25 (מרכיז), וכן נוהגין; ואפי' אם הוא אלל יהודים ורואה הנרות, ט אם
 רואה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומצדק עליהם,
 וכן נוהגין (ת"ה) ומהרי"ל בתשובת מהרי"ל סי' קמ"ה).

ט"ז

צריך לתת פרוט' לבע"ה כו'. – בת"ה סי' ק"א כתב... וק"ל כ'
 30 בקילור פסקיו וז"ל.. והנה לא זכינו עדיין לראות דברי רש"ל הארוכים
 לדעת מורא דבריו אמנם כי נחזי אן נראה דברי ת"ה נכונים דמ"ש
 גדול הא' שלא מצינו הידור זה בתלמוד לא נ"ל כלל כי מ"ש בגמרא
 מהדרין נתכוונו שמתמלא יעשה כל אחד כן וניחא לכל אדם להיות
 בכלל מהדרין משא"כ בדבר זה שהוא גם צארכ צרכות כמו כאן הרש"ו
 35 נחזי' לראש לעשות כרצונו אם רואה יולא צברכה שמדלקת אשתו ואם
 אינו רוא' יבדך צפ"ע ונראה לדמות דבר זה למ"ש ר"פ ג' שאכלו אמר
 אצוי שנים שאכלו מזה לחלק ופירש"י בין צרכת זימון בין צרכת
 המוילא. וכ' הרש"ש העולם לא נהגו כן וגם צרכ"י לא שמענו שנהגו
 כן צברכת המוילא וכן צעובל דבר קפרא כו' הרי דעכ"פ ליכא
 40 איסור בדבר אם מצדך כל א' המוילא אלל שהרש"ש כ' שלא נהגו כן
 אבל ח"ו שיאמר הרש"ש נקרא צרכה לבטל' שהרי רש"י הכניס דבר
 זה אפי' בכלל מזה ותו מצינו צברכת יולא אור צפי' נ"ט תשובת
 הרש"ש אני אור אותה עם ש"ץ צנחא אע"פ שאם שמע מש"ץ יאל
 והטעם שמה לא יכוין יפה לדברי המצדך וכן צב"ה כ' ב"י סי' קפ"ג
 45 צם א"ח צם הר"פ שיש לכל א' לצדך צ"ה אף כשיזמנו לפי שאין
 יוכל לכוין כו' אבל הר"מ לא היה מצדך בלחש כו' עכ"ל הגה אנו
 רואין צבדבר זה שיוכל א' לצאת צברכ' חבירו ואינו ראה צבך דאין
 איסור בידו כיון שכונתו לש"ס ואותו שאינו רואה לצדך צפ"ע כמו
 שעשה הר"מ ג"כ כוונתו לש"ס שלא להצות צברכות כיון שאפשר
 50 להיות יולא צברכת חבירו ה"נ בדבר זה וכ"ס הוא כיון שאינו אלל
 אשתו ואינו שומע הצרכה שיוכל לו' איני יולא צברכת אשתי שלא בפני
 דהא דעת שומע ומשמיע צעי' ואפי' אם הוא בביתו ואינו רואה ללכת

והרב כנה"ג הקשה על מרן ממזהר"ל, ותיירץ. ע"ש. וגברא רבא חזינא וקושיא ופירוקא לא חזינא. ודוק היטב. ואין להאריך. שכיחא כולי האי. וכיון דאשכחן בתלמוד מהדרין, ומזהרין מן המהדרין, אין זה כמוסיף על התלמוד שהוא גורע. 5

• שו"ת אגרות משה חלק או"ח ה סימן מג

הולך בדרך שמדליקין עליו בביתו אם ידליק נר חנוכה כדי לקיים מצוות ראייה

- הנה מה שאמרת לך בחנוכה שהוצרכת לילך בחזרה מנוא יארק לביתך לא", שתדליק נרות חנוכה במקום שתהיה בזמן ההדלקה, והוא שלא כדכתבתי באג"מ חיו"ד ח"ג סימן י"ד אות ה' לענין ברכת הראייה, שמשמע מרש"י שבת דף כ"ג ע"א דכשהוא בדרך בחוץ ובספינה אינו חייב להדליק, אף שיש לו נרות. הא כיוון שבנרות חנוכה איכא דינים חלוקין, דהוא עצם החיוב לסתם אינשי, ודין שני למהדרין, ודין שלישי למהדרין מן המהדרין, שייך שיהיה מהדר להדליק גם בשביל שרוצה לראות הנר מחמת שאיכא בזה מצווה. ואף שאיכא נרות של אחרים שהדליקו למצוות חנוכה, שיכול לצאת מצוות הראייה בנרות אלה, מ"מ רוצה להדליק - אף שאשתו מדלקת שיוצא בזה - כדי לקיים בעשיית עצמו המצווה דראייה, נמי יכול להדליק משום ההידור שיש בזה. אף שמצד עצם מהדרין מן המהדרין ליכא חיוב על הבעל, מאחר שאשתו היא המדלקת בביתו - כדמשמע מהא דכתב המ"ב בסימן תרע"ז ס"ק י"ד, על הא דכתב המחבר בסעיף ג' דבמקום שאין בו ישראל י"א שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו מדליק בברכה, וכתב הרמ"א דהוא משום שיש חיוב לראות הנרות, וכתב המ"ב שלדינא אין לנהוג כן אא"כ שיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו. ואם מהדרין מן המהדרין עושין גם כשהוא בביתו, שיברכו הבעל ואשתו כל אחד בפני עצמו, לאיזה צורך צריך שיאמר שאינו יוצא בהדלקת אשתו, הרי בכל חנוכה מדליקין הוא ואשתו כ"א בפני עצמו. ובסימן תרע"א במ"ב סק"ט מפורש על מש"כ הרמ"א בסעיף ב' דכל אחד מבני הבית ידליק, שהוא לבד מאשתו דהיא כגופו. וא"כ ה"ה דהיכא דהיא מדלקת מאיזה טעם שיהיה, שהבעל א"צ להדליק מצד מהדרין מן המהדרין. דמ"מ כשאיכא טעם מחמת שנמצא במקום שאין ישראל, שליכא נרות של חנוכה שהדליקו אחרים לראותם, צריך להדליק בעצמו שלא לצאת במה שהדליקה אשתו בבית, כדי שיוכל לקיים גם מצות הראייה, וזה טעם למש"כ הרמ"א בס"י תרע"ז.
- והיה לכאורה נראה חילוק לדינא, דאם הוא במקום שאין שם ישראל שלא שייך שיראה נרות שהדליקו אחרים, דאף בסתמא שלא אמר שאין רוצה לצאת בהדלקת אשתו, ודאי יש לנו לומר שאם אך אפשר לו להדליק, ידליק, ולכן צריך להדליק, ובכל הברכות. אבל אם הוא במקום שיש ישראל, שיוכל לראות, לא ידליק בעצמו בסתמא, דהרי אפשר לו לצאת במצוות ראייה במה שיראה נרות של אחרים דולקים, אא"כ אמר שאינו רוצה לצאת במה שמדלקת אשתו, אלא במה שידליק בעצמו כאן. אבל המ"ב כתב בסימן תרע"ז ס"ק י"ד שאף במקום שאין שם ישראל שבוה איירי המחבר והרמ"א, נמי לא ידליק בברכה כשלא אמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו, והוא מצד הספק בהלכה, מחמת שהמחבר בסימן תרע"ז סעיף ג' פסק דווקא כשאין מדליקין עליו בתוך ביתו צריך לברך על הראייה, אבל כשמדליקין עליו בתוך ביתו א"צ לברך על הראייה, והפ"ח (סי' תרע"ז סעיף ג' שם, שחלק על מה שהביא המחבר ש"א שבמקום שאין ישראל מדליק בברכות, משום שפשיטא שלכו"ע אין חיוב בראיית הנר, ולא שייך חיוב להדליק כדי לראותו) והגר"א (שם, שכ' שהי"א
- 55 שהביא המחבר חולקים על מה דאיתא בס"י תרע"ז סעיף ג'), לא סברי לחלק בין כשהוא במקום דאיכא ישראל שיוכל לראות נרות שהדליקו אחרים לבין כשהוא במקום שאין בו ישראל דלא יראה כשלא ידליק בעצמו. שלכן פסק המ"ב דלא ידליק בברכה אלא דווקא כשיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו.
- 60 ולע"ד מסתבר דאף שלא אמרו בבעל ואשתו שמצד מהדרין מן המהדרין ידליקו כל אחד בפ"ע, הוא דווקא כשליכא טעם להדליק, בגוונא דיצא בכל ענייני המצווה, דהוא גם בראייה, דהא שניהם בבית. או אף כשאחד מהן לא היה בבית, אבל נמצא במקום שיש ישראל שמדליקין, שיוכל לקיים גם מצוות הראייה במה שיראה נרות של אחרים שהדליקו. אבל כשנמצא במקום שאין ישראל, שלא יראה שום נרות חנוכה, ויחסר לו כשיצא בשל אשתו מצוות הראייה, דאף בסתמא הוא ברור שלא ירצה לצאת בשל אשתו כדי שיוכל להדליק במקום שנמצא, ויקיים גם מצוות הראייה. ואף אם תחילה יצא מליבו שאיכא גם מצוות ראייה, שא"כ הוא בסתמא כחשב לצאת בשל אשתו, ואף כשאמר בפירוש שיצא בשל אשתו, מ"מ כיוון שאם היה נזכר אז שאיכא מצוות הראייה לא היה רוצה לצאת בשל אשתו, הוא כהתנה אז שלא יצא בשל אשתו כדי שיוכל לקיים גם מצוות הראייה (ולכן ל"ק גם קושית הפ"ח דלעיל, דאין חובה לראות נר חנוכה, דמ"מ לעולם נחא ליה לקיים מצוות ראייה ולא לצאת בהדלקת אשתו, ומה שהוא מברך אין זה משום מצוות ראייה, אלא משום עצם מצוות ההדלקה). וגם אשתו היתה מכוונת שמדלקת רק לעצמה, לא מצד הבית להוציא את בעלה וביתה ידי חובה, אלא מצד מצוותה בעלמא, שבאופן זה מסתבר שלא יצא בהדלקתה, וצריך להדליק בעצמו.
- 80 אך אף אם נימא שליכא בזה אגן סהדי, מ"מ אם הוא בעצמו אומר שלא היה רוצה לצאת בשל אשתו, יש לו להיות נאמן. דהא הוא רק ענין שלו שלא שייך לאחרים, שאין צורך לאגן סהדי. ובפרט שהוא דבר המסתבר, דהרי סתם אינשי שיודעין שאיכא גם מצווה לראות נרות חנוכה דלוקין, ודאי היו רוצין לקיים, שאין זה בהוצאת ממון גדולה ובלא טירחא גדולה. ולא היה רוצה כשהוא במקום שאין ישראל לצאת בשל אשתו, כדי שלא יפסיד מצות הראייה. והדלקת אף כל הנרות הוא דבר מועט לסתם אינשי מצד הוצאת הממון, אך שאפשר יקשה להשיג כלים להרבה נרות ומקום להעמיד אותם זה אצל זה. אבל לנר אחד שהוא דבר מצוי להשיג כלי לשמנים המצויין בכל בית שדרכן להדליק להאיר, שהרי כולן כשרין לנרות חנוכה, וגם מצוי נרות מחלבים יבשים כאלו שהנשים בזמננו מדליקות בשבת, שאף בעיירות של נכרים מצוי להשיגם, ואף בזמננו שלאורה משתמשים בחשמל (עלעקטרי) מצוי להשיג בחנויות גם נרות אלו שמוזמן לכל אדם להשתמש בהם כשמתקלקל החשמל. וכ"ש כשהכין נרות, דהא איירי שיש לו נרות להדליקם, דהנידון הא הוא אם יש לו צורך וחיוב להדליק, שוודאי סתם אינשי ואולי כולן ירצו להדליק בעצמן כדי לקיים גם מצות הראייה ולא לצאת במה שהדליקה אשתו בביתו.
- 95 ורק כשנמצא במקום שיש ישראל דרין שם שיוכל לקיים בנקל גם מצוות ראייה בנרות שהדליקו האחרים, יש לנו לומר בסתמא שיצא בשל אשתו שהדליקה בבית. וכשירצה להדליק בשביל הראייה בעצמו, כדי שיקיים מצות הראייה בנרות של עצמו, יצטרך לומר, אם אפשר שאשתו תדליק קודם להדלקתו, שאינו רוצה לצאת במה שתדליק אשתו. ואם שכח ולא אמר, יצא בסתמא בשל אשתו, ויצטרך לראות נרות שהדליקו אחרים ובלא ברכות, מספיקא דשיטת המחבר בסימן תרע"ז סעיף ג' שמי שהדליקו עליו בתוך ביתו לא יברך על הראיה.
- 100
- 105

- ועיין בתה"ד סימן ק"א שמסיק ממש מטעם שכתבתי, דכיוון דאשכתן בתלמוד מהדרין ומהדרין מן המהדרין, לכן כיוון שמסתבר ליה דגם בבבל ואשתו יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו כשהן בשני מקומות, יכול מי שאינו בביתו להדליק בברכה כשרוצה מדין מהדרין, ואין זה כמוסיף על התלמוד שהוא גורע. והוא סובר 5
- דדברים אלו אמורים אף שאין לו שום יתרון במה שידליק, אלא מחמת שאינו בביתו בשעת קיום המצווה, דהא לא הזכיר ענין ראייה. ורק במה שהביא תה"ד דאחד מן הגדולים הורה ונהג דרשאי להדליק בברכה ואמר בטעם שני דילמא תשכח אשתו ולא תדליק, וטעם זה מסיק התה"ד שאינו טעם, דאף על איסור כרת 10 סמכינן עליה, שלכן אם אף ידעה הדין שהמצווה מוטלת על מי שהוא בבית רשאי אף לכתחילה לסמוך עליה, ואין לחוש לכלום, כדסובר גדול אחד מתלמידיו. אבל טעם הראשון שכתב גדול הראשון, דיכול הבעל שנמצא שלא בביתו להדליק מטעם מהדרין, הוא נכון. ומשמע שפוסק תה"ד כן, דלא כגדול השני שפליג גם 15 על טעם זה כיוון דלא אשכתן מהדרין זה בתלמוד. דמאחר דאשכתן מהדרין ומהדרין מן המהדרין, שייך למילף מזה כל מה דמסתבר שהם הידור, עיי"ש. וכ"ש שאיכא טעם גדול מחמת שרוצה לקיים גם מצוות ראייה, כשהוא במקום שלא מצוי שם ישראל. אף שהב"י (סי' תרע"ז ד"ה כתב בתה"ד) כתב שנראה לו 20 דאין לסמוך ע"ז לברך ברכה שאינה צריכה, נראה דהוא באופן שכתוב בתה"ד, שלית לו טעם אלא שרוצה להדליק בעצמו מאחר שאינו אצל הנרות. שהתה"ד בשם גדול הראשון כתב דאיכא הידור אף לבעל ולאשתו כשהן בשני מקומות, שחילוק זה הוא סברא בעלמא, מאחר שליכא שום יתרון לו בהדלקתו, דאיירי 25 שהוא בבית ישראל, שלא יחסר לו גם מצוות ראייה שמקיימה אף ברואה נרות שהדליקו אחרים. אבל במקום שלא מצוי שם ישראל, שאם לא ידליק בעצמו לא יקיים מצוות ראייה, גם הב"י יודה דרשאי להדליק ולברך בעצמו, מאחר שזה ודאי הא הוא הידור, דהא כשלא ידליק בעצמו לא יראה. 30
- ואף אם נימא שליכא עליו חיוב ממש לצאת ממקום שנמצא וליכנס בבית ישראל שדר שם ולברך על הראייה, דלא כלשון הרבנו ירוחם שהביא הב"ח בסימן תרע"ז סד"ה ומ"ש ואין, שצריך לצאת ולראות כדי שיברך. אלא נימא דאינו מחויב לילך לראות, כפשוטו לשון הרואה נר של חנוכה צריך לברך (שבת כ"ג ע"א), 35 שהוא כשנודמן שראה. ואף שלשון המדליק נר של חנוכה צריך לברך (שם) הוא על החיוב שחייב להדליק, ומ"מ נקט בלשון המדליק, הוא משום דכבר נאמר בגמ' מקמי זה כמה דינים בחיוב ההדלקה בברייתות ובמיתרות דאמוראי, ולא ר' חייא בר אשי אמר רב הוא שמשמיענו זה. ורק שבא להשמיענו שצריך לברך על 40 הדלקת נר חנוכה, אף שהוא רק חיובא דרבנן, כמו על מצוות דמחוייבין מן התורה, כדמסיק שמברך אשר קידשנו במצוותיו וצונו שהוא חידוש גדול, ומאריך בזה בשבת דף כ"ג ע"א. אבל בענין ראייה לא הוזכר כלל שאיכא חיוב ראייה, לא בשבת ר"פ במה מדליקין שנאמרו שם הלכות חנוכה ולא בשום דוכתא בש"ס, 45 אלא רק מימרא זו הרואה צריך לברך. ורב יהודה (שם) מפרש שאיכא חילוק בין הרואה להמדליק, שהרואה מברך שתיים והמדליק שלוש, ביום ראשון, מכאן ואילך מדליק מברך שתיים ורואה מברך אחת.
- והובאה סוגיא זו גם בסוכה דף מ"ו ע"א לענין זה דחיוב ברכה על מצווה דרבנן, להביא שם על הא דא"ר יהודה אמר שמואל דצריך לברך על לולב כל שבעה אף שהוא רק מדרבנן, דכן סובר 50 גם רב מדאמר רב חייא בר אשי אמר רב דצריך לברך המדליק נר חנוכה, שכונתו ודאי על ברכת וצונו להדליק נר של חנוכה, אף 55 שהוא רק מדרבנן. דהא אין לומר דמה שהובא בשם רב דצריך לברך היא ברכה אחרת, דהוא ברכת שעשה נסים, דמברכה זו ליכא ראייה שמברכין גם על לולב, דהרי הוא רק ברכת הודאה שוודאי שייך לברך על כל מאורעות טובות שאירע לישראל, ואין נפקא מינה בין מצווה דאורייתא לבין מצווה דרבנן הקשורות בהודאה זו, שהברכה היא עצם ההודאה. וגם היה שייך לתקן אותה שיברך דווקא בשעת עשיית מעשה ולא תיכף בהגעת היום שנעשה בו הנס אף שהיא ברכת הודאה ולא ברכת המצווה, דהא ברכת שעשה נסים מברך גם הרואה נר חנוכה שהדליקו אף אחרים כדא"ר ירמיה, ומוכח שאינה ברכת המצווה כלל. אלא 60 בהכרח מה שהביאה הגמרא מר"ח בר אשי הוא כדא"ר יהודה דהמדליק מברך גם על עשיית המצווה אף שהוא רק מדרבנן. ומדלא פירש לא רב ולא רב יהודה נוסח אחרת על ברכת מצווה זו, כגון ברוך אשר קידשנו בתורה ובמצוות ונצטוינו מחכמים להדליק נר של חנוכה, אלא אמרו סתם שיברך, הוא כפירשו (בהמשך הגמ' שם) שמברך ברוך אשר קידשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, כמו שמברכין על מצווה דאורייתא. וגרסינן 70 ומאי מברך, שהוא מסקנת הראיה דרב סובר גם בלולב שמברך באותו לשון שמברך ביום ראשון דהוא מדאורייתא, גם בכל שבעה, שהוא אשר קידשנו במצוותיו וצונו, משום דעל מצווה דרבנן נמי מברך בלשון זה, כמו שאמר רב בנר חנוכה דהמדליק מברך, שאסקינן דהוא בלשון במצוותיו וצונו כמו על מצווה דאורייתא. ונמשך הוכחת הגמ' דאף רב סבר כל שבעה מצוות לולב, דהוא לענין ברכה שמברך באותו לשון דביום ראשון, 80 מדאמר ר"ח בר אשי - עד והיכן צונו ולא עד בכלל, אלא רק עד ביאור נוסח ברכת הדלקת הנר לדעת רב. ואח"כ מקשה הגמ' והיכן צונו, שהקושיא היא גבי לולב בשאר הימים כמו על חנוכה. ושייך גם מה שאמוראי אחרוני הוזכרו במחלוקת זו דהיכן צונו דמסתכ סוכה, מאשר באותה מחלוקת במסכת שבת. דהתירוץ מלא תסור הוא בשבת משם רב אויב, ובסוכה הוא סתמא דגמ'. והתירוץ משאל אביך ויגדך הוא של רנב"י במסכת סוכה, ובשבת הוא ר' נחמיה. ותיבות מאי ממעט זמן אימא ממעט נס נס כל יומא איתיה, השייכות למימרת רב יהודה במס' שבת, ומבארות שבשאר הימים ממעט ברכת שהחיינו ולא ברכת על הניסים, ונדפסו גם במס' סוכה, הוא ט"ס במס' סוכה כדמחק מהרש"ל, משום דלא הביא בסוכה אלא הצריך להוכחה דרב סובר נמי כרב יהודה אמר שמואל, דמברכין על מצווה דרבנן בלולב שהוא בשאר הימים, ממש בשווה ליום ראשון שהוא דאורייתא. ולא הביא כלום יותר מהצריך, אגב אורחא, אף שמצינו כן (דהיינו המשך לאותה סוגיא) בשאר מקומות כדחזינון שלא הביא בסוכה קושיית ר' עמרם מדמאי שאין מברכין עליו, ומה שתירצו אב"י ורבא על זה במסכת שבת, 90 אלא רק הצריך להוכחה דרב סובר נמי דכל שבעה מברכין על לולב ובאותו הנוסח דיום ראשון. דלכן כשעסקו בהישיבה בברכה דלולב היו אמוראי אחרוני, ולא היה שם ר' עמרם שהקשה מדמאי, וגם לאמוראי אחרוני שהיו שם לא הוקשה להו זה, דהיה פשיטא להו כתירוצי אב"י ורבא. 100
- עכ"פ בשני המקומות שנאמר ענין ראייה דנרות חנוכה דלוקין, הוא רק לענין שמברך ע"ז, ולא לענין עצם דין חיוב ומצווה על האדם לראות הנרות. וגם לשון הרבנו ירוחם (שהובאו דבריו לעיל), שכתב צריך לצאת ולראות כדי שיברך, נמי הא משמע שאין הראייה מצד עצמה חיוב ומצווה אלא היכי תימצי כדי שיברך. והוא גם מוכח, דהא כתב מקמי זה, יש מהגדולים שכתבו שאם הדליקו עליו בביתו אין צריך לברך כשרואה נר חברו, ויש מהן שכתבו שאפילו הדליקו עליו בביתו שצריך לברך כשרואה, 105

- קרבנות של כ"ג, אף שנחשב קרבן יחיד, כדאמר רבי מאיר והלא חביתי כהן גדול ופר של יום הכיפורים קרבנות היחיד הן, בתמורה רפ"ב דף י"ד ע"א, וגם משלו הוא מביא (זמא ג' ע"ב), מכל מקום הא כפרת כ"ג הוא נוגע לכל ישראל כדי שיהא זכאי ויהא ראוי לכפר על ישראל, כדנתי דבי רבי ישמעאל יומא דף מ"ג ע"ב. וגם כפרת כל הכהנים שייכין לכל ישראל מטעם זה, דכל הכהנים היו עושין עבודה גם בקרבנות הציבור דכל השנה, שצריכין להיות זכאין.
- 5 וכן מצינו שאיכא מצווה לנשים לראות במעשה סוטה, בסוטה דף ז' ע"ב, שתנן וכל הנשים מותרות לראותה, שמתרין רבא (ח' ע"ב) דהוא דנשים חייבות לראותה, אף שהוא ענין של יחיד, מטעם ונסרו כל הנשים. אבל בקרבנות של יחיד, אף בעולה ושלמים, לא מצינו שאיכא מצווה בראייה אף שהוא בעורה. ובכל מצוות התורה לא מצינו שתהא מצווה לראות, אם לא כשהוא ללמוד איך לעשות המצווה. ולכן משמע שבשאר מצוות ליכא כלל עניין מצווה לראות בעשיית חברו, אם לא כשהוא ללמוד. ורק בתנוכה איכא מצווה לראות נרות חנוכה דלוקין אף של אחרים, אף שלא הוזכר בפירוש חיוב זה, אלא לעניין חיוב הברכה על הראייה.
- 55 אבל הא משמע שאף בחנוכה ליכא מצוות ראייה על כל הזמן דהדלקה שהוא החצי שעה, אלא רק בראייה אחת. ומטעם זה ניחא מה שהמדליק עצמו לא שייך לחייבו לראות אחר זה, שהרי כבר ראה בשעה שהדליק. ולכן כתבה אין זקוק לה (שבת כ"א ע"ב), דאם היתה מצוות ראייה על כל הזמן, היה לן לחייבו להדליקה בשביל מצוות הראייה. ולכן אין לחייב גם למי שלא הדליק, יותר מראייה אחת זמן משהו, שהוא רק התעוררות להזכרת הנס שעשה השי"ת לאבותינו בחסדיו המרובים, שזה הא מהברכה שעשה נסים לאבותינו עצמה נמי איכא התעוררות זה. אבל מה שצריך גם ראייה אף שהברכה היא העיקר, הוא משום דלא שייך ענין ברכה בלא שום מעשה. שלכן גם מצד הגעת היום דחנוכה, כיוון שליכא שום קדושה על הימים דהא מותרין במלאכה, לא שייך לברך שעשה נסים בשביל היום עצמו. דלכן תיקנו למי שלא הדליק, שצריך לראות נרות חנוכה, אף של אחרים שהדליקו למצווה, כשהן דלוקין בזמן המצווה כדי שיהא שייך לברך. והוא כלשון הרבנו ירוחם (שהובאו דבריו לעיל) שצריך לצאת ולראות כדי שיברך, היינו דחיוב הראייה הוא כדי שיהא שייך לברך. דמשמע מזה דאם היה שייך לברך שעשה נסים בלא שום דבר מצד הגעת היום שנעשה בו הנס, לא היה חיוב הראייה. אבל כיוון שלא שייך לברך מצד הגעת היום, כיוון שאין בו קדושה יותר משאר ימים, לכן חייבוהו לצאת ולראות נרות חנוכה שנדלקו אף מאחרים למצווה שהוא בשביל הנס, כדי שיהיה מעשה להזכרת הנס, שצריך שיהא שייך לברך.
- 50 ולפי זו הסברא האחרונה אכסנאי שנשתתף בפרוטה צריך לצאת ולראות כדי שיברך. ואם ראיית נרות חנוכה דלוקין היא מצווה בעצם, גם לשיטה ראשונה שאם הדליקו עליו בביתו א"צ לברך על הראייה, מ"ט לא יהיה עליו מצווה לצאת ולראות נרות חנוכה דלוקין. דהא מה שאינו מברך לדידהו אינו משום דליכא מצווה בראייה, אלא מטעם שכתב הר"ן בשבת (לדף כ"ג ע"א, דף י' ע"א מדפי הר"ף ד"ה אמר רב חייא), שלא מצינו יצא במצווה שיתחייב לחזור ולברך על הראייה. דמלשון זה משמע שאף שאיכא מצווה בראייה, לא מצינו שיברך על הראייה אחר שכבר יצא בהמצווה, וכוונתו שגם את כל הברכות יצא, כמו שיצא בהמצווה.
- 10 ואף שלשון הר"ן לא מדויק, דכתב שלא מצינו יוצא במצווה שיתחייב לחזור ולברך על הראייה, שלכאורה הא ליכא ענין חיוב ומצווה בראייה של איזה מעשה המצווה, אלא במצווה זו דהדלקת נרות חנוכה. ואף שלשון התוס' סוכה דף מ"ו ע"א נמי הוא על הברכה בראייה, דבוה נבדלת מצוות נרות חנוכה משאר המצוות, ולא לעצם עניין מצוות הראייה, דכתבו בד"ה הרואה, בשאר מצוות כגון אלוכלב לא תיקנו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה. ונותנים ג' טעמים, ואף ששני טעמים הראשונים או דהוא משום חביבות הנס או משום דיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצווה, שייכי לתרין גם על זה שבשאר מצוות ליכא חיוב ומצוה כלל, אבל כיוון שתירוץ השלישי שכתבו, דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך, הוא תירוץ רק על מה שלא תיקנו בשאר מצוות לברך על הראייה - משמע שהקושיא מתורצת גם במה דלא שייך לתקן ברכה. אבל הא לא מצינו שתהא מצווה לאדם לראות איך שאחרים עושין מצווה כשיושבין בסוכה ונוטלין לולב וקובעין מזוזה, וא"כ אין שייך להביא ראייה משאר מצוות דאין מברך על ראייתן לאחר שיצא, לנרות חנוכה.
- 20 ואף שביומא דף ס"ח ע"ב תנו, הרואה כהן גדול כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין והרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כ"ג כשהוא קורא ולא מפני שאינו רשאי אלא שהיתה דרך רחוקה ומלאכת שניהן שווה כאחת. והקשה בגמ' בדף ע' ע"א, פשיטא, ומתרין מהו דתימא כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש אין מעבירין על המצוות, ופרש"י ומהו דתימא האי נמי איעבורי הוא שמניח זו והולך לראות זו. ומפרש הגמ' ומאי מצווה, ברוב עם הדרת מלך. ופרש"י ומאי מצווה יש בראיתן, יש כאן מצווה משום ברוב עם הדרת מלך. ומסיים בגמ' קמ"ל, והיינו דרשאין מי שרצין לראות פר ושעיר הנשרפין לילך לשם, אף שהולך מהעזרה ולא יהיה כשיקרא כהן גדול. ופרש"י, קמ"ל דלאו מעבר הוא מאחר שאינו עוסק בה, שלכן מותרין. הרי מפורש שאיכא מצווה בראיית עשיית מצווה. נראה פשוט שהוא רק בעבודת קרבנות הציבור, ובכל העשיות בעזרה כשהוא לכל ישראל. ואף

לעילוי נשמת ר' דוד ב"ר בריל בונמי (בן דוד) ז"ל